

עיונים לפרשת "תצוה" עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

הציץ

הרב שאולי גרינפלד

אחד מבגדי הכהן הגדול המוזכר בפרשתנו, הוא הציץ. שישנן שלושה מצבים שבהם הציץ מְרָצָה: וכך נאמר:

"כהן שעבד ואחר כך נודע שהיה טמא, אם היא טומאה ידועה [שהכהן ביקר במקום שידוע שנקברו בו מתים] - כל הקרבנות שהקריב פסולין שהרי עבודתו חולין. ואם היא טומאת התהום [שביקר הכהן במקום שלא היה ידוע שקבורים בו מתים] הציץ מרצה, וכל הקרבנות שהקריב נרצו".

בדרך כלל הדין הוא שאם כהן עבד במקדש כאשר הוא טמא - אין כל משמעות לעבודות שעשה, ולכן אם הקריב לאנשים קרבנות, לא יצאו ידי חובתם, ועליהם לשוב ולהביא את קרבנם. אך אם הסיבה לכך שהכהן היה טמא היתה טומאת התהום - הרי שאם בעת שהקריב את הקרבנות היה הציץ על מצח הכהן הגדול, הקרבנות כשרים ומביאיהם יצאו ידי חובתם.

מצב שני הוא:

"וכן הציץ מרצה על טומאת דברים הקרביין".

הדין הוא, שהקרבה אינה נחשבת, אם לא נזרק דם השחיטה על המזבח. קרבן יחיד שִׁבְשָׁרוּ וְאִמְרֵיו נִטְמָאוּ, ולכן אסור להקריבם - אין זורקים את דמו, והקרבן נפסל. אך אם כבר זרקו את הדם, הציץ מרצה. חידוש זה נלמד מכך שלשון הפסוק הוא שהציץ נושא את עוון **הקדשים**, היינו את עוון הקרבן - הקודש - עצמו שנטמא. אך אם האדם המקריב נטמא - אין הציץ מרצה.

והמצב השלישי הוא, שהציץ מרצה על טומאה בציבור,

"ועשית ציץ זהב טהור, ופתחת עליו פיתוחי חתם קדש לה. ושמת אתו על פתיל תכלת... והיה על מצח אהרן וְנָשָׂא אֶהָרֵן אֶת עֹון הַקִּדְּשִׁים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם, והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'".

וכך תיאר הרמב"ם² את עשיית הציץ:

"כיצד מעשה הציץ? עושה טס של זהב רחב שתי אצבעות [כארבע ס"מ] ומקיף מאוזן לאוזן, וכותב עליו שני שיטין [שורות] 'קדש לה' - 'קדש' מלמטה 'לה' - מלמעלה, והאותיות בולטות בפניו. כיצד? חופר את האותיות מאחריו והוא מדובק על השעוה [כלומר: על חומר רך, כדי שהאותיות יוכלו לבלוט קדימה], עד שבולט. והוא נקוב בשתי קצותיו, ופתיל תכלת למטה ממנו נכנס מנקב לנקב כדי שיהיה נקשר בפתיל כנגד העורף".

הציץ היה מעטר את ראשו של הכהן הגדול כדוגמת כתר, וכלשון הרמב"ם³:

"והציץ נזר המלכים הוא, וכתוב⁴ 'יצץ נזרו'".

כפי שהבאנו, בפסוק נאמר שכאשר הציץ נמצא על מצח אהרן, הרי שאהרן נושא את עוון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל. מה המשמעות של אותה 'נשיאת עוון הקדשים'? הרמב"ם⁵ בהלכות ביאת מקדש⁵ מבאר

1 שמות כ"ח, ל"ו - ל"ח.

2 הלכות כלי המקדש ט, א.

3 פס' ב ד"ה לכבוד.

4 תהילים קל"ב, י"ח.

5 T, I, T.

אחד התורה מחדשת שהציץ מרצה על עון הטומאה בהקרבה, אך בכל זאת מתארת את החטא בלשון מרתיעה: 'וְנָשָׂא אֶהָרֵן אֶת עֹון הַקֹּדְשִׁים'. וכך כתב:

"כיון שאי אפשר שלא ישגה אדם ויכנס למקדש טמא או יאכל קדשים והוא טמא ואפשר שיעשה זאת במזיד כדרך שעוברים רוב הרשעים על העברות החמורות והם מזידים, לפיכך ציווה בקורבנות לכפר על טומאת מקדש וקודשיו, מהם דברים לזדון, ומהם דברים לשגגה כפי מיניהם, והם שעירי הרגלים ושעירי ראשי חודשים ושעיר המשתלח כמו שנתבאר במקומו. כדי שלא יחשוב המזיד שהוא לא עבר עברה חמורה כאשר טמא מקדש ה', אלא ידע שנתכפר לו בשעיר, אמר⁸ 'ולא יָמְתוּ בְּטִמְאָתָם', ואמר 'וְנָשָׂא אֶהָרֵן אֶת עֹון הַקֹּדְשִׁים', ונכפל עניין זה הרבה".

הסבירות שאדם יעבור על דיני טומאה וטהרה כאשר הוא עוסק בענייני הקרבנות והמקדש היא גבוהה, ועל כן קבעה התורה כפרות רבות על חטאים אלו, שחלקם קרבנות ציבור המוקרבים על בסיס קבוע כמו שעירי ראשי חדשים. הכפרה של הציץ היא אחת מהם. אלא שכאן עולה החשש, שכיון שישנן כל כך הרבה כפרות על טומאת הקדשים, עלולים אנשים לזלזל בדינים אלו, ולכן נקטה התורה לשון מאיימת וקשה, בכדי להבהיר שעל אף הכפרות הרבות, מדובר בעוון חמור.

המילים 'קדש לה', שהיו כתובות על הציץ, מוזכרות בתנ"ך פעם נוספת, בספר זכריה⁹: "ביום ההוא יהיה על מַצְלוֹת הַסּוֹס קֹדֶשׁ לַה', והיה הסירות בבית ה' כמזרקים לפני המזבח".

מצילות הסוס, הוא תכשיט שתולים על סוסי המלחמה, וסירות הן סירי בישול. הרד"ק פירש, שכוונת הנביא היא שעם ישראל יקדיש לעבודת המקדש את השלל הרב שיהיה בירושלים מנפילת האויבים. רבינו הרב צבי יהודה ביאר: "ציץ הקודש מונח על מצחו של הכהן הגדול, על מקום המוח והמחשבה של הכהן הגדול, ושם כתוב 'קודש לה', וכאן בזכריה ישנו אותו ביטוי אבל הוא כתוב על מצילות הסוס. לא כתוב שדוקא על סוס מיוחד יהיה כתוב כך, אלא הכל יהיה מלא קידוש השם באופן בולט: סדרי המִשְׁקָה, הַרְכָּב, הכל יהיה מלא קידוש השם". אפילו מצילות הסוס יהיו קדש לה.

וגורם לכך שיצאו הציבור ידי חובתם, אף שהקריבו כאשר היו טמאים. ובלשון הרמב"ם:

"אינו מרצה... על טומאת האדם שנטמא בטומאה ידועה, אלא אם כן היתה הטומאה הדחוייה בציבור שהציץ מרצה עליה".

וכאן יש מקום לשאול: אחרי שלמדנו שהציץ מרצה דווקא כאשר הקרבן עצמו נטמא, כלשון הפסוק: 'עון הקדשים', מדוע מלמד אותנו הרמב"ם שהציץ מרצה גם על טומאת התהום ועל טומאה בציבור, הרי אלו אינן טומאות של הקרבן, אלא של המקריבים!

לשאלה זו, נדרש הגאון רבי איסר זלמן מלצר, בספרו אבן האזל⁶. ותוכן דבריו, שבכדי להבין את דברי הרמב"ם עלינו ללמוד הקדמה קצרה. כאשר אדם הביא את קרבנו בטומאה, יש לכך שתי משמעויות: יש בידו עוון על כך שהקריב בטומאה, וכן אינו יוצא ידי חובה. כשחידשה התורה שהציץ מרצה, התייחסה התורה לשני הדברים. את החידוש שהציץ מרצה על העוון, אנו לומדים מהמילים: 'ונשא אהרן', ואת החידוש שהבעלים יצאו ידי חובה, אנו לומדים מהמילים: 'לרצון להם'. הרי שמה שלמדנו שהציץ מרצה רק על טומאת הקרבן ולא על טומאת המקריב, נאמר דווקא לגבי החידוש הראשון – שהציץ מרצה על עוון ההקרבה בטומאה, שבזה כתוב 'את עון הקדשים', אבל החידוש שהבעלים יצאו ידי חובה, נאמר גם כאשר המקריב טמא, שהרי המילים 'לרצון להם' אינן מוסבות על המילים 'עון הקדשים'.

בדרך כלל, כאשר המקריב טמא, אינו יוצא ידי חובת הקרבן, שהרי הקרבתו היא כמו מצווה הבאה בעבירה. אבל אם נמצא מקרים בהם לא היתה עבירה בכך שאדם הקריב כאשר היה טמא – יועיל ריצוי הציץ כדי שיצא ידי חובת הקרבן.

לאחר הקדמה זו, נוכל להבין את דברי הרמב"ם: בטומאת התהום, וכאשר טומאה דחוייה בציבור – אין עוון, ואם כן אין צורך בריצוי הציץ על עוון, ומה שאנו צריכים את ריצוי הציץ הוא רק כדי שיצאו המקריבים ידי חובתם על אף שהקריבו בטומאה, ועל כך למדנו מהמילים 'לרצון להם' שהציץ מרצה.

בספר מורה הנבוכים⁷, עומד הרמב"ם על כך שמצד

8 ויקרא ט"ו, ל"א.
9 מתוך התורה הגואלת חלק ד מהדורת ה'תשנ"א עמ' קט"ו.

6 ביאת מקדש ד, ז.
7 ג, מ"ז. עמ' שצ"א במהדורת הגאון מהר"י קאפח.